

Közgazdasági Szemle, XLVII. évf., 2000. szeptember (746–748. o.)

A tőke forradalma

Lőrinczné Istvánffy Hajna: Nemzetközi pénzügyek
Aula Kiadó, Budapest, 1999, 623 oldal

A könyv olyan korszakban íródott, amikor a századunk elején elméletileg felismert két – a méretgazdaságosságon és a nagytérségekre vonatkozó – törvényszerűsége nyilvánvalóan túllépett a fejlődés. A távközlési és a számítástechnikai forradalom viharos ütemben és csaknem az egész fejlett és feltörekvő világra kiterjedően relativizált vagy átértelmezett hagyományos ismereteket, fogalmakat, intézményeket, magatartási formákat és eljárásokat. Marx jóslatának az egyik fele bevált: a világ nemzetközivé vált. Csakhogy nem a proletariátus, hanem a tőke forradalma által. A méretgazdaságosságban rejlő növekvő előnyök nyomán létrejött és létrejövő nemzetközi mamutvállalatok s a nekik megfelelő gazdasági tér vagy optimális valutaövezet ma már elavulttá tett olyan fogalmakat, mint nemzetállam, nemzeti valuta, olyan intézményeket, mint a hagyományos bank, biztosító vagy bróker, azaz tőzsdealkusz. A nemzetközi konszernekkel csak világkormányok vagy – átmenetileg – kontinentális föderációs kormányok képesek alkura, kompromisszumra a szociális, környezetvédelmi problémák terén. E nélkül csak elfogadhatjuk Max von der Grün jeles német író felfogását a *Die Lawine* című, a Luchterhand kiadónál 1986-ban megjelent regényének 81. oldalán: „Ha a népek lehetősége lenne arra, hogy ne politikusokat válasszon meg, hanem rögtön konszerneket, az becsületesebb lenne. Minden munkavállaló megválasztja a maga konszernjét, s annak főnöke ülne a szövetségi konszernparlamentben, s igaz, ott is folyrna látszatküzdelem, de nagyobb lenne a kompromisszumkészség, mert minden résztvevő tudatában volna annak, hogy a profit szempontjából semmi sem hátrányosabb, mint az ideológiai viszály. Az egyházak lepaktálnának, a szakszervezetek is, különben fölöslegessé válnának.” A nemzeti valuták explicite vagy implicita dollár váltópénzeivé váltak, a bankok, biztosítók, brókerek az egymás közötti és az e-business révén folytatott verseny kohójában egyetlen – esetleg nemcsak pénzügyi közvetítő – halmazzá olvadnak össze. Ebben a koordinátarendszerben a nemzetközi pénzügyek a korábbi, főleg a lebonyolítás technikáival foglalkozó tudományból a világ gazdasági-politikai és nemzetközi igazgatási összefüggéseinek a tudományává vált. S ha ez a világ egyelőre nagyon hasonlít Aldous Huxley *szép új világához*, nem elutasítása, hanem humanizálása és „belakása” az ésszerű magatartás.

A tudományos szerzők egy része, lord Thomas Baloghtól kezdve, aki már a nyolcvanas években siratta a viszonylag zárt nemzetgazdaságokat állítólagos előnyeikért, Almási Miklósig finnyásan fanyalag és borzong a változások láttán, amelyben a képviseleti demokrácia alkonyát látják, s nem az eltömegesedett, túlnépesedett világ valami új, adekvát kormányzati formájának lehetőségét. A kutatók másik csoportja arra összpontosítja a figyelmét, milyen módon lehet a hátrányok csökkentésével s az előnyök elfogadhatóbb megosztásával az *új világot* kevésbé lakájossá, de lakályosabbá tenni.

Egy új tudományos munkát e szempontok – vagyis a kibontakozó világtrendekhez való viszonya – szerint tudok csak megítélni. Nem mintha lebecsülném azokat a számításokat, amelyeket a cégek közötti verseny által kikényszerített, folyamatos, de kérészerű innovációkat igyekeznek jellemezni. Hanem azért, mert a tudománynak e módszerekkel szembeni maradandó követelményeket kell megfogalmaznia, s azok talaján bírál-
nia, utat mutatnia.

A könyv hangneme, kérdésfeltevései és szerkezete azt tükrözi, hogy a szerző tisztában van kutatási tárgyának (mint tevékenységi körnek és intézményhálózatnak) a felértékelődésével, de érzékelhetően némi viszolygással tekint arra. „Napjainkban néha úgy tűnik” – írja az 5. oldalon – „hogy jelentősége (és hatása) messze túlnőtt az *indokolt* (kiemelés tőlem – B. T.) mértéken ... a valutáris rendszer fejleményei nem a reálszféra folyamatainak tükörképei, hanem sokkal inkább azok új irányának meghatározói.” Van-e egyáltalán ilyen „indokolt mérték”? Indokolt mértékű-e a föld vonzóereje? Nem lehetne-e egy kicsit több vagy kevesebb? Továbbá amikor nem létezett a konvertibilitás a tőke mozgások tekintetében a valutáris szféra – amely „túlnőtt” az „indokolt mértéken” –, akkor mi volt kedvezőbb az úgynevezett reálszférában? Vajon a telephelyválasztás valutáris kényszerei nem jártak „jóléti veszteségekkel”? A belföldi befektetések kényszere megfelelt-e annak az alapelvnek, hogy a gazdaság egyedei szabadon választhatják meg munkahelyüket, letelepedésük helyét, beszerzési forrásait és értékesítési piacait és végső soron azokat az eszközöket, amelyekbe befektetni kívánnak? S lehet-e még egyáltalán mereven elválasztani az úgynevezett reálszférát és a pénzügyi szférát, amikor – joggal – beszélhetünk a pénzügyi szféra által hozzáadott értékről vagy más szavakkal: hozzájárulásáról a GDP-hez. S amióta a pénznek kincsképző és fizetésieszköz-funkciója van, s ez bizony nagyon régen megvan neki, azóta lehet-e arról szó, hogy a valuta, a pénz csak tükör? Azt a kérdést is érdemes feltenni, vajon „az igen fejlett – bár súlyos feszültségekkel megterhelt – valutáris rendszer” (6. o.) feszültségei nem ott léptek-e fel és robbantak ki drámai erővel, ahol az új rendszertől idegen, régi elemek, hivatalosan túlértékelt, mesterségesen fenntartott rögzített árfolyamok miatt halmozódtak fel a feszültségek. „Kicsit” piacnak éppúgy nem lehet lenni, mint kicsit terhesnek.

S vajon a társadalmi-gazdasági tevékenység bármely intézménye, rendszere nem tartalmaz-e hasonló feszültségeket, egyszerűen a gyors változások eltérő hatásai miatt ágazatokra, területekre, társadalmi csoportokra, korcsoportokra, egyénekre?

A hagyományos gondolkodás beidegzéseinek birkózása az új viszonyok talaján álló felfogással teljesen megérthető a szerző részéről, mert az újhoz csak a magunkban őrzött, *a priori* képzetek leküzdésével juthatunk el. Meg kell győződnünk az újról, hogy másokat meggyőzhessünk, oktathassunk, nevelhessünk. Amint a szerző a jelenségek, folyamatok konkrét történeti vizsgálatába fog, két lábbal áll a valóság talaján, s az bizony új valóság.

A könyv végigpásztázza a nemzetközi valutáris halmaz (még nem és már nem az üzleti életnél lassabban változó szabályok rendszerébe illesztett cselekvések, szándékok és vázrakozások) és rendszer egész fejlődéstörténetét, és lépésről lépésre igazolja, hogy a világgazdaságot és a világpénzügyeket erő- és érdekvektorok mába torkolló eredőjének az irányába hajtották. Zsákutcákkal és kitérőkkel, sikerekkel és bukásokkal, tévedésekkel, sőt tévtanokkal, kritikus értékelésekkel és új felismerésekkel. S az is egyértelmű, amit a jövőről mond. Nincs a szerzőben euroszepticismus, viszont pontosan megmondja, hogy a következő láncszem a költségvetési harmonizáció, ami – ha nem írja is le – egyet jelent a hazák Európájából szövetségi állammá alakulással, s ehhez igen rögzös út vezet, de már annál rögzösebben is túljutottak.

S mindezt nagy és jól megválasztott irodalmi anyag kritikus feldolgozásával teszi a szerző, aki azt is képes érzékeltetni, hogy a változó valutarendszereknek vannak immansens elemei, mint például az aranypontok, az intervenciók pontok, az érmeuniók és a valutaövezetek fontos elemei, s hogy az egyre anyagtalanebb, absztraktabb formák, szabályozások az emberi tömegmagatartás felismeréséből és tanulságainak tudatos alkalmazásából erednek.

Lőrinczné Istvánffy Hajna kíméletlenül leszámol nosztalgiákkal, például az aranystandardokkal kapcsolatos illúziókkal, s az annak visszatéréséhez fűződő reményekkel, ami-

kor implicite megmutatja, hogy az aranyérmerendszer tipikusan „eső előtt köpönyeg” volt, mert amikor szükség lett volna korlátozásaira, például háborúban, akkor a rendszert mindig felfüggesztették. Monarchiánk jobb sorsra érdemes első hivatalos jegybankja, az Osztrák Bank igazán művelt és hozzáértő vezetői mindig szerettek volna a saját fiduciáris pénzteremtésüknek az ezüstkészletekhez való alkalmazkodással korlátokat szabni, de mindig közbejött egy háború. Ami az aranydeviza-rendszert illeti, szinte mulatságos arra rámutatni, hogy azt a 19. század vége felé a gazdaságilag elmaradottabb Osztrák–Magyar Monarchia fedezte fel, amely „species”, azaz pénzérc szűkében ilyen rendszert vezetett be, csak a név nem létezett még akkor. S nincs olyan lényeges eseménye, trendje, intézménye, egyezménye és elmélete a legújabb kori pénztörténetnek, amelyre pontos és tömör meghatározást ne kapnánk.

Sokat tanultam Lőrinczné Istvánffy Hajna könyvéből, s élveztem olvasását. Itt nemcsak elméleti tanulmánnyal van dolgunk, hanem egyszersmind kézikönyvvel is, amely kitűnő szerkesztése és világos okfejtése révén – ha nem is teljes terjedelmében – alkalmassá teszi oktatási célokra.

Bácskai Tamás

Bácskai Tamás egyetemi tanár.